

Kształcenie na odległość w szkołach i placówkach systemu oświaty w sytuacji pandemii

Iwona Donocik

Z doświadczeń w roku szkolnym
2019/2020

Iwona Donocik

Kształcenie na odległość w szkołach i placówkach systemu oświaty w sytuacji pandemii

Z doświadczeń w roku szkolnym
2019/2020

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2021

Opracowanie

Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych

Redakcja merytoryczna

Wioletta Jaskólska

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Projekt okładki, layout

Barbara Jechalska

Fotografie na okładce: Bank zdjęć Photogenica: © gitan1001, © MarkoAliaksandr

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2021

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

ISBN 978-83-66830-16-5

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

Spis treści

Wprowadzenie	5
Wstęp	7
Interakcje komunikacyjne a proces nauczania – synchroniczny czy asynchroniczny?	12
Działania organizacyjne placówek edukacyjnych a kształcenie na odległość	14
Dobre praktyki w zakresie kształcenia na odległość oraz efekty pracy zdalnej	16
Podsumowanie	34
Literatura	36
Netografia	36
Akty prawne	36
Dane empiryczne	37

Wprowadzenie

W 2020 r. polska szkoła – podobnie jak cały świat – stanęła przed niespotykanym wyzwaniem. Pandemia koronawirusa spowodowała całkowite zamknięcie placówek oświatowych i izolację społeczną uczniów. Pierwszy raz w dziejach musieliśmy zmierzyć się z szeroko zakrojonymi zmianami, do których nikt nie mógł się przygotować. Okazało się jednak, że zdolności adaptacyjne społeczeństwa są wysoko rozwinięte i po pierwszej fali zaskoczenia opanowaliśmy nową rzeczywistość w zakresie umożliwiającym funkcjonowanie sprawne, choć w dużym stopniu ograniczone. Nauczyciele, uczniowie i rodzice podjęli trud kształcenia na odległość. Doświadczenia zdobyte w tym trudnym czasie warto zachować jako bezcenny zasób i przeanalizować – tym bardziej, że rzeczywistość kształcenia na odległość okazała się aktualna także w roku szkolnym 2020/2021.

W czerwcu 2020 r. Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych Ośrodka Rozwoju Edukacji, realizując zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej (obecnie: Ministerstwo Edukacji i Nauki), zaprosił szkoły, placówki systemu oświaty i inne podmioty do zgłaszania przykładów dobrych praktyk z zakresu kształcenia na odległość i pracy zdalnej. Przystąpiono do wspólnego tworzenia repozytorium doświadczeń, zawierającego rozwiązania w zakresie pracy na odległość z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej. Propozycja wynikała z przekonania, że w Polsce funkcjonuje szereg szkół i placówek, których doświadczenia oraz działania mogą stać się inspiracją dla innych.

Analiza danych empirycznych

W odpowiedzi na zaproszenie wpłynęło 327 kwestionariuszy, z których 86,2% dotyczyło kształcenia zdalnego (w tym kształcenia specjalnego), ze szczególnym uwzględnieniem pracy z klasą zróżnicowaną, natomiast 13,8% – wsparcia psychologiczno-pedagogicznego¹.

Najwięcej propozycji przesłali przedstawiciele szkół ogólnodostępnych (47,1%) i przedszkoli (31,8%). W 88,4% były to placówki publiczne. 57,5% przesłanych propozycji dotyczyło zajęć lekcyjnych, a 25,4% – zajęć pozalekcyjnych, inne obszary nauczania były reprezentowane w mniejszości. W większości opisywane działania obejmowały całą szkołę (39,8%) lub wybrane klasy (36,7%).

¹ Dane empiryczne zebrano w Załączniku nr 1.

W niniejszej publikacji podjęto próbę analizy przesłanych materiałów oraz sformułowania wniosków i rekomendacji w zakresie kształcenia na odległość wynikających z dotychczasowych doświadczeń – na podstawie przesłanych materiałów.

Bardzo dziękujemy wszystkim, którzy zechcieli odpowiedzieć na zaproszenie i podzielić się sprawdzonymi praktykami.

Wioletta Jaskólska

Wstęp

Sytuacja polskiej oświaty uległa znacznym przeobrażeniom podczas pandemii spowodowanej rozprzestrzenianiem się wirusa COVID-19. Przełomowy w historii polskiego szkolnictwa był dzień 11 marca 2020 r., w którym ogłoszono pierwsze ograniczenia związane z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem pandemii². Drugie półrocze roku szkolnego 2019/2020 zapoczątkowało funkcjonowanie pracowników oświaty, uczniów i ich rodziców w nowej rzeczywistości. Zamknięcie placówek³ ograniczyło dostęp do stacjonarnej edukacji, pozostawiając rodzicom wybór związany z uczęszczaniem dzieci na zajęcia do przedszkoli lub szkół specjalnych w SOSW, na zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną z niepełnosprawnościami sprzężonymi, jak i na zajęcia organizowane przez ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze. Zawieszono prowadzenie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej⁴, jednocześnie zobowiązując placówki do wykorzystywania metod i technik kształcenia na odległość⁵. Nastała era zmian w zakresie realizacji zadań edukacyjno-społecznych, początkowo cechująca się wielkim chaosem informacyjnym i komunikacyjnym. Za organizację zdalnego nauczania odpowiedzialni byli dyrektorzy, którzy we współpracy z organami prowadzącymi i kadrami pedagogiczną stanowili o wyborze najkorzystniejszych form zdalnego nauczania. Zanim szczegółowo przyjrzymy się procesowi organizacji kształcenia na odległość i doświadczeniom zdobytym w tym okresie, warto podać jego definicję.

Kształcenie na odległość – definicje

Kształcenie jako proces angażuje nauczyciela i uczniów w działania mające na celu przyswojenie przez nich treści tematycznych z zastosowaniem form i metod pracy dostosowanych do indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów. W tradycyjnej szkole realizowane jest ono w warunkach stacjonarnych w budynku szkolnym zlokalizowanym w obrębie miejsca zamieszkania dziecka. Bierze w nim bezpośrednio udział grupa uczniów w zależności od etapu edukacyjnego i poziomu nauczania. Odległość na podstawie analizy definicji

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r., poz. 410).

³ Wyjątek stanowiły przedszkola i szkoły specjalne w podmiotach leczniczych i jednostkach pomocy społecznej, przedszkola i szkoły specjalne w SOSW, MOW i MOS, jak i szkoły w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, przy zakładach karnych i aresztach śledczych. Tamże, § 2 ust. 2.

⁴ Wyjątek realizowany w dniach 12–13.03.2020 r., stanowiły przedszkola, inne formy wychowania przedszkolnego, szkoły podstawowe i szkoły artystyczne realizujące kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej, z wyjątkiem szkół podstawowych dla dorosłych, które były zobowiązane do realizowania opieki. Tamże, § 3 ust. 1.

⁵ § 3a Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. z 2020, poz. 492).

słownikowych oznacza natomiast przestrzeń, w której zlokalizowane są dwa obiekty oddalone od siebie w mniejszym lub większym stopniu. Aby móc mówić o kształceniu na odległość, musimy zrozumieć mechanizm organizacyjny tego procesu i poznać narzędzia, dzięki którym może się on odbywać. Nauczanie na odległość według Mirosława J. Kubiaka to „metoda prowadzenia procesu dydaktycznego w warunkach, gdy nauczyciele i uczniowie (studenci) są od siebie oddaleni (czasami znacznie) i nie znajdują się w tym samym miejscu, stosując do przekazywania informacji – oprócz tradycyjnych sposobów komunikowania się – również współczesne, bardzo nowoczesne technologie telekomunikacyjne, przesyłając: głos, obraz wideo, komputerowe dane oraz materiały drukowane. Współczesne technologie umożliwiają również bezpośredni kontakt w czasie rzeczywistym pomiędzy nauczycielem a uczniem za pomocą audio- lub wideokonferencji, niezależnie od odległości, jaka ich dzieli”⁶. Można zatem przyjąć, iż kształcenie na odległość wymaga od jego uczestników zaangażowania w proces komunikacji, wyposażenia w środki technologii informacyjno-komunikacyjnych, jak i posiadania umiejętności posługiwania się tymi narzędziami. Mówiąc o kształceniu na odległość, powinniśmy poznać mechanizmy, jakie funkcjonują w obrębie systemu komunikacji teleinformatycznej i interakcje komunikacyjne występujące pomiędzy jej użytkownikami.

Komunikacja elektroniczna i jej środki

Komunikacja to proces, w obrębie którego są podejmowane działania, angażujące poszczególne jednostki w przekazywanie informacji z jednego do drugiego źródła. „Komunikacja obejmuje przede wszystkim infrastrukturę komunikacyjną i związane z nią usługi świadczone za pośrednictwem sieci telefonii stacjonarnej i komórkowej, sieci satelitarnych, radiowych i telewizyjnych sieci nadawczych, sieci telewizji kablowej, sieci teleinformatycznych. Obejmuje również urządzenia towarzyszące, które związane są z elektroniczną siecią komunikacyjną oraz usługami komunikacji elektronicznej”⁷. Do korzystania z komunikacji elektronicznej w toku kształcenia na odległość niezbędne są środki komunikacji elektronicznej. Są wśród nich „rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności poczta elektroniczna”⁸. Pozwalają one na kontakt: telefoniczny, mailowy, poprzez dziennik elektroniczny, stronę internetową, komunikatory dostępne w obrębie aplikacji i portali społecznościowych, takich jak: WhatsApp, Skype, Messenger, Facebook oraz platformy typu Microsoft Teams, Zoom, Google Classroom, Meet, Jamboard i wiele innych.

⁶ Kubiak M.J., (2000), *Szkoła, Internet, Intranet. Wirtualna edukacja*, Warszawa: Wyd. MIKOM, s. 12.

⁷ Monarcha-Matlak A., (2017), *Pojęcie komunikacji elektronicznej w doktrynie i aktach prawnych*, „Lingwistyka Stosowana” 24(4) 2017, s. 140, dostępny online: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-1ec4e7b0-9faf-4806-a0f9-51fb02f4c742> [dostęp: dn. 18.12.2020 r.].

⁸ Zob. „Środki komunikacji elektronicznej” na portalu e-podręczniki: https://epodrecznik.mc.gov.pl/mediawiki/index.php?title=%C5%9Arodki_komunikacji_elektronicznej [dostęp: dn. 18.12.2020 r.].

Dostęp do każdego z tych narzędzi wymaga wyposażenia w środki komunikacji typu: telefon komórkowy, tablet, komputer stacjonarny czy też laptop, jak i łącza komórkowego i internetowego, dzięki któremu możliwa jest komunikacja.

Komunikacja przez telefon stacjonarny lub komórkowy to najprostszy sposób nadawania informacji ukierunkowanej na odbiór. Można bez przesady stwierdzić, iż obecnie każdy z nas jest wyposażony w telefon. Nauczyciele w toku rozmowy telefonicznej mają możliwość przekazania uczniom najprostszych informacji dotyczących realizacji poszczególnych ćwiczeń z kart pracy czy książek lub wykonania zadań. Istnieje również możliwość przesłania wiadomości SMS ze szczegółowo ujętymi poleceniami i np. linkami do stron internetowych, jak i wiadomości MMS, dzięki którym możliwe jest przesyłanie zdjęć stron książek lub kart pracy dla łatwiejszej orientacji w temacie zajęć. Komunikując się za pośrednictwem telefonu, uczniowie mają ponadto możliwość rozmowy nie tylko na tematy związane z nauką, ale także inne – np. dotyczące ich samopoczucia. Nauczyciele są też w stanie zmotywować ucznia do podejmowania działań w toku zajęć, jakie mu proponują.

Komunikacja mailowa pozwala nauczycielowi na przesyłanie wiadomości wraz z załącznikami. Istnieje możliwość załączania plików o różnorodnej zawartości. Nauczyciel, wysyłając wiadomość e-mail do uczniów, nie ma jednak pewności, czy zapoznają się oni z proponowanym przez niego materiałem. Niektóre portale internetowe proponują korzystanie z usługi potwierdzenia otrzymanej wiadomości, jednak nie wszystkie. Komunikacja mailowa wymaga od ucznia zaangażowania i umiejętności w zakresie rozumienia treści wysłanych w poleceniach przez nauczyciela. Uczeń ma możliwość odesłania wykonanych przez siebie prac w odpowiedzi na wiadomości nauczyciela.

Dziennik elektroniczny jest jednym ze sposobów komunikacji dyrektora, nauczycieli, rodziców i uczniów w placówce edukacyjnej. Pomaga bezpośrednio w przekazie informacji związanych z planem zajęć, obecnością uczniów na lekcjach czy też ocenami. Nauczyciele mogą z użyciem elektronicznych dzienników bezpośrednio przekazywać uczniom informacje dotyczące zajęć realizowanych w kształceniu na odległość wraz z zawartością plików, które są niezbędne do realizacji danego tematu zajęć. Nie wszystkie placówki jednak decydują się na korzystanie z tej formy komunikacji, gdyż najczęściej wymaga ona opłat.

Strona internetowa placówki to źródło informacji, dzięki któremu uczniowie i ich rodzice mogą być na bieżąco informowani o tym, co dzieje się w szkole. Możliwe jest przekazywanie uczniom za jej pośrednictwem informacji dotyczących zajęć w toku kształcenia zdalnego, zamieszczanych np. w specjalnie tworzonych w tym celu zakładach. Publikowane tam informacje są jednak widoczne dla wszystkich osób odwiedzających stronę internetową.

Komunikatory dostępne w obrębie aplikacji i portali społecznościowych posiadają zróżnicowane opcje, dzięki którym możliwa jest komunikacja nauczycieli zarówno z uczniami, jak i z ich rodzicami. Warto zapoznać się z charakterystyką tych narzędzi.

WhatsApp to aplikacja wykorzystująca łączność telefonu komórkowego z internetem. Dzięki niej możliwe jest wykonywanie połączeń głosowych i prowadzenie wideorozmów z uczniami. Aplikacja ta pomaga również nawiązać połączenie z kilkoma osobami jednocześnie – np. przeprowadzić zajęcia z grupą do 8 uczniów. Istnieje w niej możliwość szyfrowania rozmów, tak by nikt nie mógł ich podsłuchać. Aplikacja ta zapewnia również kontakt w formie czatu i daje możliwość przesyłania różnego rodzaju plików: zdjęć, filmików, linków do stron internetowych itp.

Skype jest aplikacją, dzięki której istnieje możliwość połączenia internetowego oraz prowadzenia rozmów wideo nawet przez 50 osób jednocześnie. Jest dostępna na urządzeniach takich jak telefon komórkowy, tablet czy laptop lub komputer. Podczas rozmowy grupowej istnieje również opcja korzystania z czatu, dzięki której można zamieszczać ważne dla uczniów informacje i przysyłać im pliki w postaci dokumentów czy zdjęć. Aplikacja ta umożliwia ponadto grupowe udostępnianie ekranu, co pozwala nauczycielowi wyświetlać prezentacje multimedialne, plansze czy też pliki typu wideo lub audio.

Messenger pozwala na realizację połączenia internetowego z innymi użytkownikami (z limitem do 6 osób) w formie wideoczatu. Grupa licząca do 50 osób może oglądać z jego wykorzystaniem wystąpienia nauczyciela. Komunikacja za pośrednictwem tej aplikacji nie nastręcza trudności. Na czacie widoczna jest informacja, czy dany uczeń odczytał zamieszczoną przez nauczyciela wiadomość.

Facebook to portal społecznościowy przeznaczony dla osób, które ukończyły 13. rok życia, gdyż ten limit wieku pozwala na utworzenie konta społecznościowego. Nauczyciele posiadający własne konto mają możliwość zakładania stron umożliwiających publikowanie informacji dostępnych dla uczniów bez logowania. W postach można zamieszczać pliki tekstowe, filmy czy zdjęcia dla uczniów. Zalogowani użytkownicy mogą zamieszczać pod nimi swoje komentarze, natomiast starsi uczniowie – uczestniczyć w grupach tworzonych przez nauczycieli, w obrębie których wymieniać będą informacje związane z przedmiotem zajęć.

Microsoft Teams to platforma przeznaczona w wersji bezpłatnej do komunikacji grup liczących do 250 osób. Dzięki niej możliwe są: realizowanie połączeń głosowych, wideo rozmów, czatu, udostępnianie ekranu, plików, zadań czy też wspólna praca na plikach podczas połączenia internetowego. Można korzystać z platformy poprzez stronę internetową lub aplikację działającą na mobilnych urządzeniach, takich jak tablet, komputer, laptop czy telefon komórkowy. Korzystający z aplikacji uczniowie mogą być gromadzeni

przez nauczycieli w zespołach odpowiadających nazwami zajęciom przedmiotowym, w ramach których korzystają z wielu funkcji takich jak czat, pliki, zadania itp. Platforma ta ułatwia komunikację i realizację spotkań poprzez kalendarz, w którym nauczyciele mogą planować spotkania dla uczniów lub rodziców.

Zoom.us jest aplikacją, która pozwala na organizację połączeń wideo oraz czatów w zakresie wideorozmów czy też telekonferencji. Możliwe jest dzięki niej prowadzenie zajęć online, podczas których nauczyciele mogą udostępniać uczniom swój ekran i prezentować treści tematyczne omawiane w toku zajęć. Aplikacja ma jednak w wersji bezpłatnej limit czasowy dla spotkań grupowych, który wynosi 40 minut przy udziale do 100 osób. Dużym ułatwieniem jest planowanie wielokrotnych spotkań w kalendarzu za pomocą harmonogramu. Program pozwala również na korzystanie z opcji tablicy, na której można zamieszczać treści omawiane w toku lekcji.

Google Classroom jest jedną z aplikacji wchodzących w skład narzędzi Google. W ramach jej funkcjonalności nauczyciel może tworzyć klasy lub konkretne zajęcia, publikować projekty oraz oceniać online. Podczas tworzenia projektów istnieje możliwość dodawania materiałów w formie dokumentów, filmów, ankiet, formularzy czy arkuszy kalkulacyjnych edytowalnych dla wszystkich uczestników po nadaniu im uprawnień do edytowania plików. Uczeń w ramach tej aplikacji ma możliwość odczytywania informacji w strumieniu zajęć, tworzenia projektów i oddawania zadań, dodawania komentarzy i odczytywania ocen. Rodzic lub opiekun jest powiadamiany e-mailem o aktywnościach swojego dziecka, ma możliwość sprawdzenia ogłoszeń i wykonywanych działań. Nauczyciele mogą również wykorzystywać inne aplikacje Google pomocne podczas realizacji zajęć online. Dzięki aplikacji **Google Meet** zajęcia mogą odbywać się w bezpośrednim kontakcie z uczniami – nauczyciel łączy się z nimi na lekcjach. Natomiast aplikacja **Jamboard** jest interaktywną tablicą, która pozwala na wspólne tworzenie treści przez nauczyciela i uczniów podczas zajęć.

Wybór komunikacji elektronicznej, jej środków i aplikacji, w ramach których odbywają się zajęcia w toku kształcenia na odległość, pozostaje w gestii nauczycieli, którzy pracują z uczniami. Częstym rozwiązaniem jest dokonywanie przez całą kadrę pedagogiczną wraz z dyrekcją placówki wyboru wspólnego sposobu pracy online. Zdecydowanie ułatwia to naukę uczniom i pozwala na pełne poznanie funkcjonalności jednego narzędzia, sprzyja także łatwiejszemu zrozumieniu przekazywanych informacji. Korzystając z jednej platformy lub jednego komunikatora, zarówno uczniowie, jak i ich rodzice mają wszystkie informacje o zadawanych zadaniach i realizowanych zajęciach w tym samym miejscu. Pozwala to na skupienie się i ułatwia zachodzenie interakcji komunikacyjnych.

Interakcje komunikacyjne a proces nauczania – synchroniczny czy asynchroniczny?

Komunikacja realizowana przez nauczycieli jest możliwa dzięki różnym rodzajom interakcji. Interakcja „implikuje z reguły współdziałanie, a więc także obecnego lub nieobecnego interlokutora współtworzącego sytuację komunikacyjną”⁹. Ważne jest zwrócenie uwagi na specyfikę współpracy w zakresie zachodzących interakcji, mogą one bowiem „mieć charakter współpracy bądź współzawodnictwa w zależności od sposobu, w jaki rozmówcy postrzegają wzajemnie swoją pozycję w interakcji, i od konsekwencji, jakie te różnice mogą mieć przy realizacji ich osobistych celów komunikacyjnych i pozajęzykowych”¹⁰. W kształceniu na odległość celem komunikacyjnym jest nabycie wiedzy i umiejętności wynikających z zapisów podstawy programowej i programów nauczania realizowanych przez nauczycieli w nowej rzeczywistości, tj. na odległość. Sytuacja ta wskazuje również na wybór interakcji komunikacyjnych, jakie mogą mieć miejsce.

W procesie komunikacji możemy wyróżnić trzy rodzaje interakcji:

- a) indywidualną – polegającą na samodzielnym korzystaniu z zasobów zamieszczonych za pośrednictwem środków komunikacyjnych;
- b) dialogu – zachodzącą w ramach bezpośredniego połączenia i/lub rozmowy *face to face* z uczniem, np. w toku zajęć indywidualnych;
- c) grupową – realizowaną w zakresie nadawania informacji i ich odbioru przez całą grupę lub zespół klasowy w tym samym czasie;
- d) zbiorową – realizowaną przez osoby z danej społeczności.

Każdy z rodzajów angażuje uczniów w mniejszym lub większym stopniu w przekaz informacji, jednak tylko dzięki niektórym z nich nauczyciele mają możliwość sprawdzenia, czy działania proponowane w toku zajęć realizowanych zdalnie są wykonywane poprawnie.

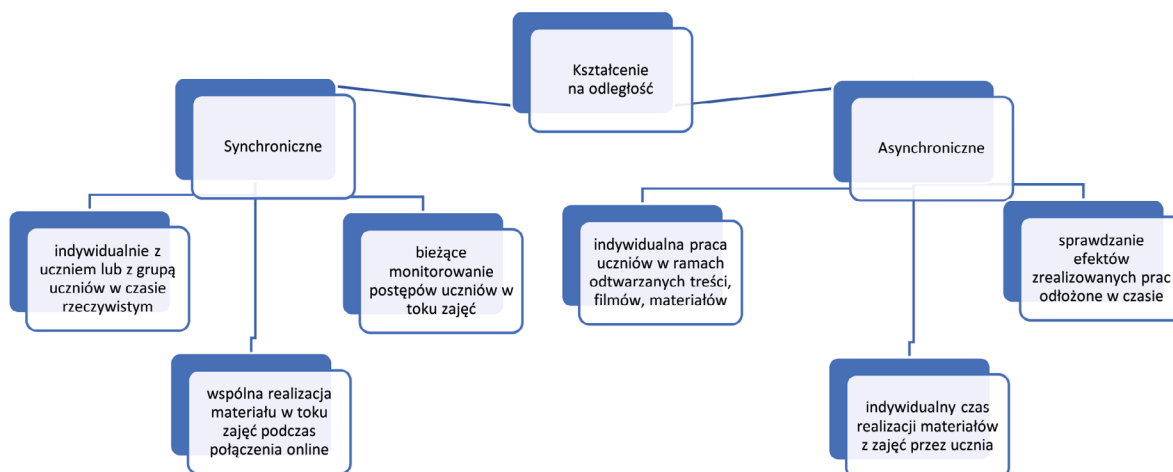
W sytuacji gdy interakcja pomiędzy nauczycielem a jednym lub wieloma uczniami zachodzi w tym samym czasie, możemy mówić o **zdalnym nauczaniu synchronicznym**. Wśród uczestników tego typu nauczania można na bieżąco obserwować zaangażowanie i aktywność przejawiane w toku interakcji, działania podejmowane w procesie wymiany wiedzy i zdobywania umiejętności zachodzącym podczas zajęć zdalnych, jak i wykonywanie poleceń nauczyciela w czasie rzeczywistym. Sprzyja ono bez wątpienia systematyczności w nabywaniu kompetencji komunikacyjnych i integracji grupy uczniów z nauczycielem. Ponadto

⁹ Wilczyńska W., (2002), *Słowniczek najważniejszych pojęć dotyczących autonomizacji* [w:] Taż (red.), *Autonomizacja w dydaktyce języków obcych. Doskonalenie się w komunikacji ustnej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 321.

¹⁰ Tamże, s. 322.

jest łatwe do zaplanowania i pomaga w ustaleniu stałego harmonogramu dla uczniów, którzy biorą udział w zajęciach.

Schemat 1. Kształcenie na odległość

Źródło: opracowanie własne

Asynchroniczne nauczanie ma miejsce wówczas, gdy nauczyciel przygotowuje i przekazuje określony materiał uczniom, a oni w ramach uczestnictwa w procesie kształcenia podejmują jego realizację w innym czasie, dostosowanym do ich indywidualnych predyspozycji czy harmonogramu dnia. Ten typ nauczania sprzyja kreatywności nauczycieli, którzy mogą np. nagrywać filmiki dla swoich uczniów. Może się okazać korzystny także dla uczniów – gdyż mogą oni wykonywać polecenia w najbardziej korzystnym dla nich czasie. Ucząc asynchronicznie nauczyciele mogą wykorzystać ten sam materiał w różnych klasach znajdujących się programowo na tym samym poziomie i skupić się na innych działaniach sprzyjających atrakcyjności zajęć zdalnych. Sytuacja ta w dużej mierze jest pomocna rodzicom dzieci młodszych, którzy nie zawsze mogą uczestniczyć w zajęciach w formie synchronicznej z uwagi na pracę lub inne obowiązki. Nauczyciele nie mają jednak możliwości sprawdzenia w tej sytuacji faktycznej aktywności uczniów podczas realizacji zadań. Monitorowanie efektów ich działań jest wówczas odroczone w czasie. Asynchroniczne nauczanie ma jednak pozytywny wpływ na wykorzystanie przez uczniów czasu pracy, który jest w tego typu nauczaniu dostosowany do ich indywidualnych możliwości i predyspozycji.

Działania organizacyjne placówek edukacyjnych a kształcenie na odległość

Wdrożenie kształcenia na odległość wymogło na dyrektorach przedszkoli, szkół oraz innych placówek edukacyjnych zaplanowanie nowych działań organizacyjnych. Wraz z nauczycielami zostali postawieni w sytuacji zadaniowej ukierunkowanej na reorganizację dotychczasowej pracy. Zgodnie z § 1 rozporządzenia¹¹, dyrektor został zobowiązany do podjęcia skierowanych do uczniów, nauczycieli i rodziców działań informacyjnych, związanych ze sposobem i trybem realizacji zajęć w toku kształcenia na odległość. Jego odpowiedzialność dotyczyła skoordynowania współpracy nauczycieli z uczniami lub rodzicami dzieci i uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i uczniów korzystających z kształcenia specjalnego, zajęć wczesnego wspomagania rozwoju czy też rewalidacyjno-wychowawczych. Wśród innych ważnych zadań dyrektora znalazło się także ustalenie warunków i sposobu przeprowadzania: egzaminu klasyfikacyjnego, egzaminu poprawkowego, egzaminu semestralnego, sprawdzianu wiadomości i umiejętności, rocznej oceny klasyfikacyjnej z zachowania, zaliczania zajęć realizowanych w formach pozaszkolnych oraz wskazanie terminów przeprowadzania egzaminów dyplomowych w szkołach artystycznych.

Dodatkowym działaniem ważnym w czasie kształcenia na odległość było dokonanie ustaleń dotyczących konieczności zmodyfikowania zestawu programów wychowania przedszkolnego i szkolnego, programów nauczania, jak i sposobu dokumentowania działań nauczycieli i uczniów, realizowanych w toku kształcenia zdalnego. Przeorganizowania wymagały np. rozkłady materiałów i plany pracy dydaktyczno-wychowawczej – tak by były możliwe do realizacji w formie zdalnej. Dyrektorzy, by móc realizować nadzór pedagogiczny i działania ukierunkowane na monitorowanie realizacji podstawy programowej, zdecydowali się na różnorodne formy dokumentowania działań nauczycieli, głównie ukierunkowane na sprawozdawczość.

W sprawozdaniach z realizacji zajęć w toku kształcenia na odległość mogą się znaleźć m.in. takie informacje jak:

- data zrealizowanych zajęć;
- cele (z uwzględnieniem realizacji podstawy programowej, programu zajęć/rozkładu zajęć/indywidualnego programu terapii);
- temat zajęć;
- czas realizacji zajęć (godziny: od – do oraz czas trwania określony w minutach/godzinach);

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r., poz. 493).

- sposób komunikacji i realizacji zajęć (np. e-mail/telefon/Messenger/Skype itp.);
- rodzaj wykonywanych zadań (dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych, rewalidacyjnych, wczesnego wspomaganie rozwoju, rewalidacyjno-wychowawczych, innych);
- opis sposobów nadzoru nad realizowaniem zadań, z uwzględnieniem pracy i zaangażowania ucznia/rodzica;
- efekty zrealizowanych zajęć.

Rolą dyrektora było również wskazanie, we współpracy z nauczycielami, różnorodnych źródeł i materiałów, do wykorzystania w toku zajęć, ze szczególnym uwzględnieniem wieku i indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów, w tym również niepełnosprawności.

Jednym z najważniejszych działań, oprócz realizacji zajęć w toku kształcenia na odległość, było ustalenie harmonogramu konsultacji z nauczycielami przeznaczonych dla uczniów i ich rodziców. Pozwalały one na omówienie działań podejmowanych w toku zdalnej nauki, ale i zauważenie innych potrzeb społeczności szkolnej wynikających z jej funkcjonowania w nowej rzeczywistości.

Dobre praktyki w zakresie kształcenia na odległość oraz efekty pracy zdalnej

Warto zwrócić uwagę na dobre praktyki realizowane przez poszczególne typy placówek edukacyjnych w czasie kształcenia na odległość. Mogą one stanowić źródło inspiracji. Ważne jest również dostrzeżenie efektów pracy zdalnej, jakie udało się w ramach tych działań wypracować w krótkim czasie.

Praca zdalna w przedszkolach

Pracę zdalną w przedszkolach realizowano w dwojaki sposób. Najczęściej nauczyciele angażowali dzieci i rodziców w proces nauczania asynchronicznego z wykorzystaniem takich środków komunikacji jak: strona internetowa placówki, profil lub grupa zamknięta na Facebooku czy filmiki z instruktażami zamieszczane na platformie YouTube. Synchroniczne nauczanie w przedszkolach odbywało się najczęściej dzięki zastosowaniu platform Google Classroom czy Microsoft Teams.

Poniżej przedstawiono wybrane przykłady dobrych praktyk.

„E-przedszkole” – codzienne publikowanie na stronie internetowej placówki scenariuszy, kart pracy, linków do ciekawych stron i wydarzeń (przez cały okres edukacji zdalnej), nauka poprzez zabawę przy współudziale rodziców. Efekty prowadzonej w ten sposób edukacji zdalnej były przysyłane do nauczycieli w formie zdjęć prac wykonanych przez dzieci.

„Zaczytana kwarantanna” – zamieszczanie na stronie internetowej placówki dwa razy w tygodniu audiobooków z bajkami czytаныmi przez nauczycieli i wychowawców.

„Aktywny przedszkolak w domu i przedszkolu” – realizacja ogólnopolskich projektów edukacyjnych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, np. aplikacji Skype, Messenger, Facebook. Zrealizowano zadania w ramach następujących projektów: „Kreatywny Przedszkolak” – działania: „Kreatywna pisanka”, „Ogródek warzywno-kwiatowy”, „Majowa Łąka” oraz „Mały Miś w Świecie Wielkiej Literatury”, a w nim moduły: „Dzień Matematyki” – poznawanie tajników matematyki połączone z ciekawymi zabawami matematycznymi oraz „Mali Przedsiębiorcy” – poznawanie zawodów, wykonywanie prac plastycznych ukazujących różnorodne zawody, projektowanie mody, „Cukiernicy” – pieczenie ciastek z rodzicami. Wzięto udział w akcji „Serduszko” mającej na celu podziękowanie służbie zdrowia. Działania realizowane były również w grupach Ogólnopolskiego Projektu Edukacyjnego „Kreatywny Przedszkolak – Kreatywne Dziecko” i „Blżej Rodzica”.

„Codzienne spotkania i zajęcia dydaktyczne online” – prowadzenie zajęć w grupach przedszkolnych na platformie Microsoft Teams, śpiewanie z dziećmi piosenek online, spotkania z dziećmi i rodzicami, realizacja zajęć dydaktycznych w starszych grupach.

„W świecie Internetu” – szkolenia online dla nauczycieli organizowane w celu zapoznania się przez nich z możliwościami Microsoft Teams (Office 365), wdrożenie rodziców do użytkowania platformy, współpraca: nauczyciel – rodzic, testowe załączanie plików, wyszukiwanie i przekazywanie odpowiednich linków, nagrań głosowych, filmików tematycznych, pozdrowień dla dzieci, tworzenie kart pracy, uzupełnianie dokumentów. Wdrożono przesyłanie treści utworów literackich za pomocą filmów czy nagrań audio przygotowywanych przez nauczycieli, opracowywanie quizów tematycznych, zagadek, krzyżówek czy rebusów służących urozmaiceniu zajęć, tworzenie historyjek obrazkowych, realizowanie uroczystości okolicznościowych, wycieczek online (np. do ogrodu zoologicznego, parku, ogrodu, sadu, gospodarstwa wiejskiego), zakładanie hodowli roślin, prowadzenie np. dzienniczków wzrostu roślin, kalendarzy pogody – w oparciu o obserwacje zjawisk atmosferycznych, doświadczeń i eksperymentów (np. ze świecą, z powietrzem, z balonami, z wodą itp.). Dzięki pracy z Office 365 dzieci doskonaliły techniki kodowania, rozwijały myślenie abstrakcyjne, zdolności matematyczne. Z inicjatywy nauczycieli dzieci wykorzystywały nietypowe, dostępne w domach pomoce dydaktyczne – np. spinacze, klamerki, guziki, papierowe talerzyki, kamienie, gazety, mąkę, kaszę, doniczki, kubeczki, watę, piłki, poduszki i inne. Wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniu dzieci na zajęcia umuzykalniające, nauczyciele promowali taniec, śpiew, grę na instrumentach – za pomocą przesyłanych linków do piosenek, zagadek dźwiękowych, odgłosów, ale także gry na gitarze, śpiewu piosenek, nauki układów tanecznych. Dzieci odsyłały filmiki z wykonanymi przez siebie piosenkami czy tańcami. W ramach integracji odbywały się o wyznaczonych godzinach spotkania online połączone ze słuchaniem piosenki *Słoneczko przyjaźni*. W podobny sposób były prowadzone zajęcia ruchowe. W celu usprawnienia zdolności manualnych oraz orientacji na płaszczyźnie i w przestrzeni dzieci otrzymywały prace plastyczne i konstrukcyjne do wykonywania różnymi technikami, np. słoneczko z kredy, stempłowanie, wycinanie, wyklejanie, gięcie papieru, wydzieranki, kolorowanie według kodu, formy przestrzenne. W pracę włączali się nauczyciele języka angielskiego, religii oraz specjaliści, np. logopeda. Dzięki współpracy z rodzicami udało się dotrzeć do każdego dziecka z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi. Przedszkole realizowało również program „Skąd się biorą produkty ekologiczne”.

„Biedronki oddzielnie, ale razem” – praca z grupą przedszkolną dzieci sześciolletnich w okresie izolacji społecznej realizowana poprzez spotkania z dziećmi i ich rodzicami na Facebooku. Podjęto działania takie jak: pisanie postów oraz listów do dzieci i rodziców; przekazywanie zadań do wykonania – prace plastyczne, techniczne, konstrukcyjne,

kulinarne, matematyczne, polonistyczne i gimnastyczne, uzupełnianie kart pracy; dokumentowanie pracy w postaci zdjęć, filmów, nagrań i publikowanie wytworów dzieci w grupie; analizowanie dziecięcych wytworów, dodawanie motywujących komentarzy, wspieranie w wysiłkach, zachęcanie do pracy; stwarzanie możliwości poznawania prac rówieśników, porównywania wytworów kolegów z grupy; budowanie atmosfery wspólnoty; tworzenie prezentacji multimedialnych, filmów na podstawie wytworów dziecięcych, podkreślanie osiągnięć dzieci i ich sprawstwa, publikowanie osiągnięć na stronie przedszkola; organizowanie transmisji na żywo – czytanie utworów literackich, analizowanie ich treści, prezentacja teatrzyku pacynkowego, wspieranie dzieci w rozwoju i w trudnych dla nich chwilach; organizowanie spotkań w „pokoju spotkań” w grupie dla chętnych dzieci i rodziców, prowadzenie rozmów, podtrzymywanie kontaktu, wspieranie dzieci i rodziców w trudnym czasie, osvajanie z rzeczywistością i z nowymi sposobami komunikowania się oraz posługiwania narzędziami TIK; realizacja założeń programu Erasmus + „*Be friend with nature*” – uczestnictwo dzieci w zadaniach i wyzwaniach podejmowanych w ramach programu, np. tworzenie przez nauczyciela filmów i publikowanie ich na stronach programów jako dokumentacja osiągnięć; udział chętnych dzieci w międzynarodowym projekcie „Powitania w różnych językach świata” (projekt turecko-polski w ramach współpracy eTwinning); celebrowanie urodzin dzieci – filmy wideo tworzone z wykorzystaniem zdjęć solenizantów, składanie im życzeń przez inne dzieci, publikowanie rysunków/laurek; celebrowanie Dnia Mamy i Taty – zdalna uroczystość przedszkolna – opracowanie scenariusza, przesłanie dzieciom wierszy do nauczenia się, nagranie filmów rejestrujących recytacje. Nagrania zebrano, połączono je w całość, opatrzone podkładem muzycznym i grafiką oraz opublikowano dla rodziców.

„Gromadka z Kubusia Puchatka uczy się zdalnie” – innowacja pedagogiczna zrealizowana w przedszkolu z użyciem aplikacji Microsoft Teams. Materiały przekazywano rodzicom w formie prezentacji PowerPoint i prac tworzonych przez nauczyciela w aplikacji Genial.ly, tak by ograniczyć drukowanie do niezbędnego minimum. Zawierały one nagrania audio tekstów literackich wraz z ilustracjami (automatycznie zmieniającymi się w odpowiednim momencie), materiały do samodzielnej realizacji przez dziecko – np. filmy z instrukcją wykonania laurek na Dzień Mamy i Taty zawierające dodatkowo krótkie wierszyki, których dzieci mogły nauczyć się na pamięć na zasadzie powtarzania coraz dłuższych fragmentów. Dla urozmaicenia i wzbogacenia zajęć nauczyciel tworzył gry online na stronach Wordwall i LearningApps, a także wykorzystywał stronę Puzzle Factory. Zrealizowano temat dotyczący ochrony środowiska i ogłoszono konkurs na najciekawszy strój ekologiczny. Dzieci wraz z rodzicami wykonały ubiory z odpadów – w nagrodę otrzymały dyplomy, książeczki z wierszykami ekologicznymi i breloczki. Dzieci realizowały również zadanie dodatkowe: tworzenie albumów o ptakach, mieście oraz faunie i florze wiosennej łąki – miały za zadanie narysować

lub wkleić zdjęcia wybranych przez siebie polskich ptaków, umieścić na danej stronie albumu ich nazwy, a także informacje: czy zimują w Polsce, czy odlatują oraz czy dany gatunek jest chroniony. Następnie rysowały lub wklejały zdjęcia różnych obiektów miejskich i podpisywały je lub naklejały ich nazwy. Wcieliły się również w rolę „detektywów”, których zadaniem było znalezienie roślin i zwierząt przedstawionych w przekazanym arkuszu oraz przesłanie – z pomocą rodziców – ich fotografii na grupowe konto utworzone w Messengerze. Za każde wysłane zdjęcie dzieci otrzymywały litery, z których powstawało hasło. W zamkniętej grupie na Facebooku organizowano także półgodzinne transmisje na żywo, podczas których nauczyciel czytał dzieciom książki.

„Zabawy rytmiczne dla przedszkolaków” – zajęcia rytmiczne mające na celu umuzykalnianie przedszkolaków, rozwijanie poczucia rytmu, naukę reagowania ruchem na zmiany tempa, dynamikę muzyki, rozbudzanie i rozwijanie wrażliwości estetycznej. Prowadzono naukę gry na prostych instrumentach lub przedmiotach domowego użytku, np. takich jak: doniczki, łyżki drewniane, kredki itp. Przygotowano film instruktażowy prezentujący zabawy znane dzieciom z przedszkola, np. „Podłoga dotyka...”, elementy marszu, podskoki z nogi na nogę. Wykorzystano kolorową grafikę, mnogość instrumentów oraz rytmicznych piosenek do zadań.

„Nauka poprzez zabawę w przedszkolu” – angażowanie dzieci do udziału w zajęciach poprzez filmiki instruktażowe, prezentujące polecenia i wykonanie poszczególnych aktywności, zamieszczane na kanale YouTube – włączenie rodzin przedszkolaków w realizację filmów. Rolą rodziców było odtworzenie filmu na komputerze, laptopie lub tablecie oraz przygotowanie przedmiotów, przyborów biurowych lub utworów muzycznych potrzebnych do realizacji zabaw.

Przykładowe filmy:

- Zabawa ruchowa „Zakodowana droga”: <https://www.youtube.com/watch?v=M17Q4khLDfw&t=15s> [dostęp: 10.05.2021];
- Zając ze styropianu: <https://www.youtube.com/watch?v=9MWzTenrY0k&t=4s> [dostęp: 10.05.2021];
- „Pisanki z klocków”: <https://www.youtube.com/watch?v=1kNvBKwxQw8&t=138s> [dostęp: 10.05.2021];
- Zabawy kształtami i kolorami z wykorzystaniem ryżu: <https://www.youtube.com/watch?v=SN3U5yzzgGaY&t=44s> [dostęp: 10.05.2021];
- Ćwiczenie oddechowe „Motylki lecą do kwiatków”: <https://www.youtube.com/watch?v=eDxvG02A1T8&t=3s> [dostęp: 10.05.2021];
- Zabawa „My klepiemy” z wykorzystaniem piosenki Marii Tomaszewskiej: https://www.youtube.com/watch?v=47Wo_kf2de4&t=20s [dostęp: 10.05.2021];

- Zabawa ruchowo-muzyczna z chustą do piosenki *Habanera* Marii Tomaszewskiej: <https://www.youtube.com/watch?v=x28Ou9FnZjl&t=13s> [dostęp: 10.05.2021];
- Zajęcia plastyczne „Majowa łąka”: <https://www.youtube.com/watch?v=KRgu77vX6rw&t=175s> [dostęp: 10.05.2021];

Praca zdalna w szkołach podstawowych

W pracy zdalnej realizowanej w szkołach podstawowych w dużej mierze prowadzono nauczanie synchroniczne, z wykorzystaniem takich środków komunikacji jak platforma Google Classroom, Microsoft Teams czy aplikacje Skype lub Zoom.us. Na wybór tej formy kształcenia na odległość miały wpływ umiejętności dzieci związane z obsługą narzędzi elektronicznych. Nauczyciele, po odbyciu stosownych szkoleń dotyczących użytkowania wybranych narzędzi do pracy zdalnej, sięgali po coraz nowsze rozwiązania, by uatrakcyjnić swoje lekcje. Wśród nowych narzędzi, z jakich korzystali, znalazły się: Genial.ly, Kahoot, Quizizz, Quizlet.

Genial.ly jest platformą, dzięki której istnieje możliwość tworzenia interaktywnych zajęć na bazie prezentacji materiału niezbędnego do przeprowadzenia lekcji, wzbogaconego o zdjęcia, nagrania, filmy, interaktywne ćwiczenia do wykonania, infografiki czy też tablice interaktywne.

Kahoot to aplikacja do tworzenia gier, debat tematycznych czy quizów, które można rozwiązywać z uczniami podczas zajęć online lub zadać jako pracę domową. Aplikacja umożliwia zliczanie uzyskanych punktów i ocenę odpowiedzi. Uczniowie uzyskują dostęp do stworzonych przez nauczyciela materiałów za pomocą kodu PIN nadawanego przez nauczyciela.

Quizizz jest aplikacją zbliżoną do Kahoot dostępną po zalogowaniu się z użyciem kodu dostępu wygenerowanego przez nauczyciela. Pozwala ona na tworzenie quizów z określonym czasem na odpowiedź, który jest mierzony przez awatara. Nauczyciel może przekazać uczniom do wykonania zadanie za pomocą linku. Aplikacja umożliwia indywidualne rozwiązywanie quizów jednocześnie przez wielu uczniów. Świetnie sprawdza się podczas podsumowania tematów zajęć.

Quizlet to aplikacja umożliwiająca generowanie fiszek, z których można korzystać, omawiając różnorodne zagadnienia. Są one szeregowane za pomocą słów-kluczy, nazw głównych czy też tytułów. Nauczyciel może stworzyć dla uczniów własny zestaw fiszek, wzbogaconych o obrazy lub zdjęcia. Treści zawarte w fiszkach można odsłuchiwać w trakcie zajęć. Aplikacja pozwala również na projektowanie dla uczniów gier na czas.

Poniżej przedstawiono wybrane przykłady dobrych praktyk.

„Wykorzystanie interaktywnych tablic i prezentacji Genial.ly w nauczaniu zdalnym” – tworzenie prezentacji interaktywnych na stronie Genial.ly do pracy w podręcznikach WSiP *Nowi Tropiciele* (klasa II).

Interaktywne prezentacje:

- „Wielkanoc”: <https://view.genial.ly/5e88e32b59ee3c0df413a62e/presentation-wielkanoc> [dostęp: 12.05.2021];
- „Paryż”: <https://view.genial.ly/5e95c85336fb330dff3aa6a3/presentation-klasowy-projekt-paryz> [dostęp: 12.05.2021];
- „Kto buduje dom”: <https://view.genial.ly/5e89fa0ed5aa510e32c6ec94/presentation-kto-buduje-dom> [dostęp: 12.05.2021];
- „Calineczka”: <https://view.genial.ly/5e84cab859ee3c0df4eeb805/horizontal-info-graphic-review-calineczka> [dostęp: 12.05.2021];
- „Wielki test klasy II”: <https://view.genial.ly/5e83925fba81d90dfb229ade/interactive-image-wielki-test-klasy-ii> [dostęp: 12.05.2021].

„Microsoft Teams wdrażamy i ciągle się rozwijamy” – kształcenie na odległość za pomocą platformy edukacyjnej Microsoft Teams znajdującej się w pakiecie Microsoft Office 365, korzystanie z aplikacji (np. Word, Excel oraz Microsoft Forms, Outlook, OneDrive) dostępnych w jednym miejscu oraz zapewniających bezpieczeństwo i poufność danych. Szkoła realizowała wirtualnie zajęcia wszystkich obowiązkowych przedmiotów na każdym poziomie. Lekcje prowadzone były codziennie, nauczyciele łączyli się z uczniami indywidualnie lub grupowo podczas wideokonferencji, rozmów audio lub czatów – zgodnie z e-planem lekcji. Zamieszczali w odpowiednich folderach przygotowane karty pracy, testy, zadania, linki do stron edukacyjnych ankiety, a aktywność uczniów była oceniana na bieżąco. Ponadto nauczyciele pozostawali do dyspozycji uczniów i rodziców w czasie wyznaczonych konsultacji online – pomagali wtedy uczniom uzyskującym słabsze wyniki. W formule online działały biblioteka i samorząd uczniowski, organizowane były gry i zabawy świetlicowe, konkursy oraz różne akcje, systematyczną pomocą służyli pedagog i logopeda oraz nauczyciel wspomagający. Dzięki platformie realizowane były pomoc psychologiczno-pedagogiczna oraz nauczanie indywidualne. Utworzono zespoły oraz grupy na oddzielnych kanałach. Szczególną uwagę poświęcano uczniom z orzeczeniami i opiniami poradni psychologiczno-pedagogicznej, którym dostosowuje się wymagania oraz indywidualizuje pracę. Wykorzystując Microsoft Teams, stworzono wirtualną szkołę, dzięki której w systematyczny, zorganizowany i nowoczesny sposób realizowane było zdalne nauczanie. Microsoft Teams pomógł również nauczycielom pozostawać w stałym kontakcie i na bieżąco dzielić się informacjami – odbywały się posiedzenia rady pedagogicznej,

spotkania nauczycieli w zespołach zadaniowych oraz szkolenia. W ramach nadzoru pedagogicznego dyrektor i wicedyrektor na bieżąco monitorowali pracę zdalnej szkoły na platformie Microsoft Teams oraz wspomagali ją i czuwali nad sprawnym funkcjonowaniem kształcenia na odległość. Nauczyciele pomagali sobie nawzajem i rozwiązywali problemy – np. dotyczące obsługi platformy. Służyli pomocą uczniom i rodzicom.

„Zdalne nauczanie w naszej szkole” – w ramach zajęć odbyły się zdalnie inscenizacje, powstały uczniowskie książki kucharskie i pamiętniki. Uczniowie zakładali przydomowe ogródki, wykonywali prace plastyczne, które za pomocą różnych komunikatorów wysyłały do nauczycieli. Podczas zdalnej nauki zostały wykorzystane: e-dziennik, platforma Zoom, Microsoft Teams, SMS-y, komunikatory typu Messenger, WhatsApp, Facebook, kanał YouTube, programy Telewizji Polskiej, platformy różnych wydawnictw oświatowych itp. Większość zajęć edukacyjnych była prowadzona online.

„Systematycznie do celu” – działania obejmowały nauczanie zdalne języka polskiego w szkole podstawowej na wsi, gdzie nauczyciele napotykali trudności związane z wyposażeniem dzieci w urządzenia mobilne. W kształceniu zdalnym wykorzystano e-dziennik prowadzony na platformie Vulcan, co ułatwiło bezpośredni kontakt z rodzicami, szybką wymianę informacji, a także umożliwiło komunikację poza godzinami otwarcia szkoły. Praca zdalna nauczycieli była związana z poszukiwaniem wartościowych i ciekawych materiałów do wykorzystania w samokształceniu uczniów, lekcje organizowano na platformie Moodle w aplikacji Zoom. Prowadzenie zajęć online z każdą klasą przebiegało zgodnie z wyznaczonym harmonogramem, tak by spotkania mogły się odbywać z użyciem sprzętu wypożyczanego przez szkołę uczniom z rodzin wielodzietnych (jeden komputer i telefon). Przeprowadzano rozmowy telefoniczne z rodzicami uczniów za pomocą utworzonej bazy kontaktów. W pracy zdalnej wykorzystywano e-podręczniki.pl, aplikację LearningAps, dzięki której tworzone samodzielnie materiały, pracowano również na platformie Google, Microsoft Teams i w aplikacji Quizziz. Z pomocą aplikacji Zoom przeprowadzano spotkania online z rodzicami. Z dziećmi, które nie miały dostępu do internetu, realizowano lekcje przez telefon, dzięki czemu uaktywniono uczniów zagrożonych wykluczeniem społecznym.

„Koło >Mały Patriot<” – w ramach wolontariatu prowadzono spotkania uczniów za pośrednictwem aplikacji Microsoft Teams, organizowano apele – m.in. z okazji 100. rocznicy urodzin Jana Pawła II oraz świąt przypadających 2. i 3. maja, tworzone prezentacje dotyczące wydarzeń historycznych, wystawiano przedstawienia, pisano wiersze, opowiadania, odgrywano scenki i skecze; efekty prac były publikowane na szkolnej stronie na Facebooku.

„Warsztaty zajęć logopedycznych dla uczniów w młodszym wieku szkolnym” – warsztaty otwarte w trybie online realizowano z wykorzystaniem usługi internetowej Microsoft Teams, z udziałem dyrektora, nauczycieli oraz uczniów klasy drugiej szkoły podstawowej. Działania rozpoczęto od przedstawienia i sprecyzowania celów. Następnie w programie Microsoft PowerPoint został zaprezentowany slajd, na którym przedstawiono rysunki ruchomych narządów artykulacyjnych. Kolejnym elementem było zaprezentowanie przez wskazanych uczniów ćwiczeń usprawniających język, policzki, wargi, żuchwę i podniebienie miękkie. Każda z grup zademonstrowała pięć ćwiczeń, których celem była poprawa ruchomości wskazanych narządów artykulacyjnych. Następnie uczestnicy pokazali wykonane przez siebie pomoce służące do zwiększania pojemności płuc, wydłużania fazy wydechowej powietrza i wyrabiania właściwego dla mowy toru oddechowego. Wśród prac znalazły się: „dmuchajki” wykonane z butelek i kubków, „startery” ze słomek dla zabawkowych rakiet i pszczoł, papierowe słonie z ruchomymi trąbami. Nauczyciel udostępnił filmy prezentujące ćwiczenia oddechowe, m.in. takie jak tworzenie wulkanu z piany i pływająca kropka narysowana flamastrem. Ostatnie ćwiczenie oddechowe polegało na wykorzystaniu papierowej dżdżownicy, która poruszała się pod wpływem wydychanego przez słomkę powietrza. Na zakończenie warsztatów dzieci prezentowały uzupełnione karty ćwiczeń, które miały za zadanie usprawnić różnicowanie głosek: l – r, sz – s, cz – c, p – b. Przeprowadzona ewaluacja potwierdziła skuteczność form i metod pracy zastosowanych podczas zajęć edukacyjnych.

„Heavy metal history” – zajęcia z historii w połączeniu z nauką języka angielskiego dla klas ósmych w czasie zdalnego nauczania prowadzone były za pośrednictwem platformy Microsoft Teams. Podczas zajęć wykorzystano prezentację PowerPoint. Jako główną metodę pracy wykorzystano CLIL (z ang. *content and language integrated learning* – zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe). W czasie lekcji zastosowano elementy klasy odwróconej – na platformie Blendspace umieszczone zostały informacje, z którymi uczniowie mieli zapoznać się przed lekcją (przypomnienie najważniejszych faktów dotyczących powstania – zagadnienie omawiane w klasie ósmej oraz słownictwo związane z tematyką powstania). W czasie lekcji miała także zastosowanie metoda konwersatoryjna i gramatyczno-tłumaczeniowa. Atrakcyjności dodało lekcji użycie piosenki jako źródła faktów historycznych oraz angielskiego słownictwa. Ćwiczenie polegające na wstawianiu czasowników w odpowiedniej formie do tekstu piosenki posłużyło powtórzeniu i utrwaleniu form czasowników regularnych i nieregularnych w czasie przeszłym (Past Simple).

„My dream house” – zajęcia języka angielskiego dla klas czwartych w czasie zdalnego nauczania prowadzono za pośrednictwem platformy Microsoft Teams. Podstawowym celem lekcji było utrwalenie znajomości słownictwa. Skorzystano w tym celu z prezentacji

PowerPoint za pośrednictwem platformy InstaLing. Jest to narzędzie do systematycznego utrwalania słownictwa, które może być stosowane w klasach IV–VI. Pozwala na codzienne wykonywanie krótkich zadań w formie quizu (5–10 min) z wykorzystaniem słownictwa wskazanego wcześniej przez nauczyciela. Uczniowie utrwalają słownictwo, pisownię oraz wymowę. Program dobiera poziom trudności słownictwa do umiejętności konkretnego dziecka. Platforma jest łatwa w obsłudze – po pierwszym zalogowaniu nie wymaga pomocy ze strony dorosłego. W czasie zajęć zastosowano również elementy klasy odwróconej, korzystając z aplikacji Padlet – na wirtualnej tablicy umieszczone zostały informacje, z którymi uczniowie mieli zapoznać się przed lekcją (wprowadzenie zasad stosowania konstrukcji *there is/there are*). Za pomocą tej aplikacji uczniowie otrzymywali materiały do zdalnego nauczania – nauczyciele mieli możliwość umieszczania tam plików dźwiękowych, kart pracy, komentarzy do zadań itp. W czasie lekcji uczniowie zapoznali się z wzorcowym przykładem tekstu, opisującym wymarzony dom. Następnie każdy z uczniów samodzielnie wykonał opis wymarzonego domu zlokalizowanego w konkretnej okolicy (uczniowie mogli wybrać preferowany krajobraz spośród wskazanych w prezentacji lub pobrać dowolny krajobraz z darmowej strony i dostosować do niego opis). W pracy należało zastosować 10 słów z podanych w prezentacji, budując 8–10 zdań. Tekst przygotowany przez uczniów zawierał opis tego, co znajduje się w środku domu i na zewnątrz. Zadaniem uczniów było zastosowanie konstrukcji *there is/there are* – w zdaniach twierdzących i co najmniej dwóch zdaniach przeczących. Po wykonaniu zadania nastąpiło sprawdzenie tekstów zgodnie z listą kontrolną (*checklist*). Przesłane zadania zostały zebrane w prezentacji PowerPoint i udostępnione uczniom.

„Escape room – Twierdza Szyfrów” – zajęcia dotyczyły szyfrowania i kodowania; wykorzystano podczas nich zabawy logiczne. Celem było zapoznanie uczniów z szyframi harcerskimi, szyfrem Cezara, szyfrem Kaczor, szyframi podstawieniowymi i anagramowymi. Uczniowie kodowali przy użyciu alfabetu Morse’a. Na koniec zmierzili się z zagadkami zawartymi w e-escape roomie: <http://sp1.siemce.pl/2020/06/06/twierdza-szyfrow-zdobyta/> [dostęp: 17.05.2021].

„Matematyka – Lekcja online” – lekcję zorganizowano w ramach zdalnego nauczania z wykorzystaniem Microsoft Teams – udostępniono uczniom ekran i wprowadzono ich w temat za pomocą tabletu graficznego oraz aplikacji Whiteboard. Przekazano nowe wiadomości i informacje, które uczniowie mieli sobie przyswoić – przede wszystkim za pomocą wizualnego myślenia. Wykonywano zadania w ramach burzy mózgów, zbierano pomysły na rozwiązanie problemu, poprzez zadawanie pytań naprowadzających na inne sposoby postępowania – dzięki czemu uczniowie zdolni poznali kilka metod rozwiązania danego zadania, a uczniowie słabsi mieli możliwość wybrania jednej, łatwej dla siebie metody. Na zakończenie uczniowie otrzymali na czacie link

z ćwiczeniami do wykonania (online z wykorzystaniem LearningApps oraz gotowych zadań zaczerpniętych ze stron Matzoo lub Szalaneliczyby). Po ich wykonaniu uczniowie prezentowali zrzuty swoich ekranów, a następnie przesyłali nauczycielowi końcowe efekty swojej pracy – w formie zdjęcia w zakładce „Zadania”. Uczniowie, którzy wcześniej skończyli pracę, otrzymywali link z zadaniem dodatkowym.

„Noś masечki, chroń siebie i innych” – realizacja projektu CEO „Młodzi Głosują”, którego głównym założeniem było przeprowadzenie w szkole symulacji wyborów prezydenckich 2020. Wspólnie z uczniami nauczyciele utworzyli w programie Microsoft Teams zespół „Młodzi Głosują”. Uczniowie wyszukiwali informacje dotyczące koronawirusa w Polsce i odsyłali je w zadaniach zespołu – do wglądu całej grupy. Na spotkaniach omawiano przysłane materiały. Uczniowie zauważyli, że trudno jest znaleźć w mediach konkretne informacje dotyczące zasad noszenia masечek, dlatego sami postanowili przeprowadzić kampanię informacyjną. W tym celu utworzono grupy, które miały do wykonania poszczególne zadania: film (scenariusz, aktorzy, montaż); plakat (projekt graficzny i jego realizacja w programie Canva); ankieta (przygotowanie pytań w programie Microsoft Forms). Uczniowie przeprowadzili kampanię – liderzy klasowi zamieścili przygotowane materiały w grupach klasowych na Whats App z prośbą, by szkolni koledzy wypełnili i odesłali ankiety. Nauczyciel prowadzący zamieścił te same materiały w grupie nauczycielskiej. Zamieszczono je również na szkolnej stronie na Facebooku. Wydarzeniem podsumowującym pracę był udział uczniów pod opieką nauczyciela w Ogólnopolskim Przeglądzie Projektów Młodzieżowych CEO, podczas którego zaprezentowano projekt. Uczniowie uczestniczyli też w licznych webinarach i spotkaniach online.

„Nie ma jak w chmurze” – zajęcia z wychowawcą prowadzone w chmurze za pomocą aplikacji Microsoft Teams opierały się na współtworzeniu dokumentów i współpracy. Bezpieczna chmura była miejscem, w którym uczniowie uzyskiwali pomoc dydaktyczną, wsparcie techniczne lub korzystali z rozmowy z wychowawcą. Wirtualna przestrzeń umożliwiała wychowankom wzajemne kontakty, gdyż zamieszczali w niej swoje pomysły, prace plastyczne, którymi chcieli się pochwalić; mogli w niej swobodnie porozmawiać na żywo lub pisząc na czacie. Praca wychowawcza odbywała się z wykorzystaniem materiałów dydaktycznych przygotowanych przez nauczyciela i zaczerpniętych z internetu. Uczniowie rozwiązywali quizy, zagadki interaktywne, oglądali krótkie filmy edukacyjne, a następnie wspólnie wypracowywali dokumenty, zamieszczali nagrania, tworzyli prezentacje. W trakcie nauki zdalnej zrealizowano następujące tematy lekcji: „Jak radzić sobie ze stresem. Mój sposób na dobry humor”, „Tradycje wielkanocne w Polsce i na świecie”, „Myśl logicznie, żyj ekologicznie – Dzień Ziemi”, „Nie dla nałogów – promujemy zdrowy styl życia”, „229. rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja”, „Książka też jest moim przyjacielem”, „Dzień Matki – przygotowanie prezentu dla Wszystkich Mam”,

„Międzynarodowy Dzień Dziecka – mam prawa i obowiązki”, „Pamiętamy o patronie”, „Bezpieczne wakacje”.

Dzień języka chińskiego” – głównym założeniem tego cyklu spotkań było pokazanie różnic i podobieństw pomiędzy narodowościami, mające na celu ograniczenie zjawiska alienacji i stereotypowego myślenia na temat osób z innych krajów. Z uwagi na zmiany zachodzące w strukturze społeczeństwa, zarówno w skali makro jak i mikro (w szkołach coraz częściej pojawiają się uczniowie pochodzący z innych krajów, których kultura często odbiega od tej dobrze nam znanej), praktyki z zakresu edukacji włączającej mają ogromne znaczenie. Przeprowadzone działania możliwe były dzięki zaproszeniu do udziału w wydarzeniu osób mających bezpośredni kontakt z określoną kulturą i językiem – zarówno dorosłych, jak i uczniów szkoły. Pierwsze spotkanie odbyło się jeszcze przed wprowadzeniem zdalnego nauczania w styczniu 2020 r. w warunkach stacjonarnych i dotyczyło kultury Ukrainy. „Dzień języka chińskiego” był drugim wydarzeniem mającym na celu poznanie kultury i języka Chin. Spotkanie z uczniami zrealizowano za pośrednictwem platformy Microsoft Teams, dzięki czemu każdy z nich mógł wziąć udział w wydarzeniu w warunkach domowych.

Szkoły ponadpodstawowe i policealne

W szkołach ponadpodstawowych realizowano głównie nauczanie synchroniczne pozwalające na wdrożenie uczniów do użytkowania aplikacji i portali komunikacyjnych w celu poprawnej realizacji podstawy programowej i zmotywowania uczniów do podejmowania aktywności w toku kształcenia na odległość. Największą popularność zyskały narzędzia dostępne w aplikacjach chmurowych typu Office 365 dla Edukacji – Word, Excel, Forms, Sway, PowerPoint, jak i tożsame aplikacje wchodzące w skład narzędzi Google.

Poniżej przedstawiono wybrane przykłady dobrych praktyk.

„Wykorzystanie narzędzi multimedialnych w efektywnym nauczaniu języka hiszpańskiego” – spójna, logiczna i efektywna lekcja z wykorzystaniem podręczników cyfrowych *Aula Internacional Nueva Edicion* i *XL* udostępnionych przez hiszpańskie wydawnictwa Difusion oraz Lektorklett została zrealizowana w aplikacji Microsoft Teams oraz Google Classroom. Dzięki udostępnianiu materiałów z dźwiękiem systemowym uczniowie mogli odsłuchiwać nagrania z podręcznika. Dodatkowo wykorzystano filmiki z platformy Campus Difusion, które uatrakcyjniły lekcję. W części materiałów audiowizualnych wykorzystano gotowe ćwiczenia, jak i przygotowane przez nauczyciela zadania sprawdzające rozumienie tekstu czy stworzone w aplikacji Microsoft Forms formularze, które udostępniono uczniom w poszczególnych zespołach. Aby ułatwić prowadzenie lekcji i przekazywanie notatek, zastosowano tablet graficzny, dzięki któremu nauczyciel korzystał dodatkowo z aplikacji Microsoft Whiteboard, zapisywał temat

zajęć, słownictwo, tworzył z uczniami mapy mentalne czy mapy słów, co dawało im namiastkę tradycyjnej szkoły. Ponadto prezentowano uczniom za pomocą zrzutów ekranu ciekawe materiały zaczerpnięte z internetu.

„Osobowość narcystyczna w kulturze polskiej” – to temat lekcji języka polskiego przeprowadzonej w aplikacji Microsoft Teams, osnutej wokół charakterystyki postaci Izabeli Łęckiej. Podczas zajęć wyjaśniono pojęcie „narcyzm” (poprzez przypomnienie mitu o Narcyzie, wskazanie przyczyn kształtowania się tego typu osobowości, przeanalizowanie: co zyskuje, a co traci człowiek, wyolbrzymiając samego siebie, jakie wymagania stawia światu). Nauczyciel zadawał uczniom pytania, których kontekst stanowiły piosenka Mezo *Gładka arystokratka* i wiersz Jarosława Lipszyca *Lalka Barbie*. Podczas lekcji wykorzystano zasoby internetowe, m.in.:

- Informacje na temat Jarosława Lipszyca: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław_Lipszyc [dostęp: 17.05.2021];
- Artykuł Wiki-„Lalka”. Popkulturowy obraz pozytywistycznej powieści Bolesława Prusa na przykładzie wiersza Jarosława Lipszyca „Lalka Barbie” zamieszczony na blogu Niecodziennik lekcyjny: <http://niecodzienniklekcyjny.blogspot.com/2015/01/wiki-lalka-popkulturowy-obraz.html> [dostęp: 17.05.2021];
- Tekst utworu J. Lipszyca *Lalka Barbie*: https://pl.wikisource.org/wiki/Lalka_Barbie [dostęp: 17.05.2021].

Po omówieniu kreacji Klary w piosence Mezo i wskazaniu odniesień do powieści Bolesława Prusa omówiono wiersz Lipszyca (w kontekście całego tomiku *Mnemotechniki*), rozszerzając wiedzę uczniów o nowe pojęcia: remiks, remake, neolingwizm oraz przedstawiono działalność twórcy związaną z popularyzacją kultury. Uczniowie zostali także zapoznani z pojęciem „otwarte zasoby edukacyjne”.

„Praktyczna i teoretyczna nauka zawodu w czasach izolacji” – zajęcia w szkole policealnej zrealizowano z zastosowaniem aplikacji Microsoft Teams oraz interaktywnych narzędzi z pakietu Microsoft Office 365. Były to zajęcia przedmiotów zawodowych z zakresu specjalizacji CAD/CAM, modelarstwa, wykonawstwa prac protetycznych i technik dentystycznych. Urozmaicenie zajęć stanowiły filmy, wykłady, prezentacje i zadania. Wykorzystano także autorskie projekty wykonane z użyciem aplikacji LearningApps i Wordwall.

- *Mydlany uśmiech* – film instruktażowy z zakresu modelarstwa: <https://www.youtube.com/watch?v=QpMvZZz643A> [dostęp: 17.05.2021];
- Krzyżówka techniczna: <https://learningapps.org/watch?v=pbaxtvb2k20> [dostęp: 17.05.2021];
- Zadanie z zakresu protetyki: <https://wordwall.net/pl/resource/1208307> [dostęp: 17.05.2021].

W czasie zajęć wykorzystywano darmowe webinaria prowadzone przez mistrzów techniki dentystycznej z całego świata udostępniane na portalach społecznościowych Instagram i Facebook. Często jednak z uwagi na barierę językową, czasową i techniczną uczniowie wybierali bardziej dostępne informacje z internetu. Wspólne oglądanie wymagało dostosowania czasu nauki do pory odbywania się ciekawych webinarów. Skutecznym rozwiązaniem okazało się nagrywanie webinarów z użyciem aplikacji Microsoft Teams i oglądanie nagrań na zajęciach, co umożliwiło analizę materiału, wyjaśnianie pozaprogramowych kwestii, tłumaczenie z języka obcego branżowego czy przygotowanie dodatkowych materiałów. Dzięki nawiązaniu współpracy z wieloma firmami na rynku dentystycznym udało się namówić specjalistów w dziedzinie technologii projektowania CAD, produkcji CAM, druku 3D oraz ceramiki do przeprowadzenia darmowych webinarów dla słuchaczy szkoły w godzinach ich zajęć. Inicjatywa ta została rozszerzona na pozostałe filie szkoły i inne kierunki medyczne. Przeniesienie do sieci zajęć praktycznych wymagało też nakręcenia filmów dotyczących poszczególnych zadań, otworzenia przez szkołę własnego kanału YouTube, a także przeprowadzenia internetowych pokazów. Wykonując polecenia, uczniowie wykorzystywali niekonwencjonalne metody, materiały – np. narzędzia kuchenne, tak by każde zadanie było możliwe do zrealizowania w domu. Na zajęciach wykorzystywano darmowe programy do projektowania 3D, nagrywano wykłady prowadzone online i udostępniano je uczniom, którzy np. z powodu trudności technicznych nie mogli uczestniczyć w zajęciach. Dzięki temu żaden z uczniów nie miał poczucia wykluczenia.

„Konkurs graficzny na pocztówkę plebiscytową z okazji 100. rocznicy plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu” – w 100. rocznicę plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu uczniowie podczas lekcji w pracowniach, a następnie zajęć zdalnych na platformie Microsoft Teams w programie graficznym wykonali pocztówki plebiscytowe. Zostały one rozesłane do różnych instytucji olsztyńskich zaangażowanych w obchody rocznicy (Muzeum Domu „Gazety Olsztyńskiej”, Instytut Północny, Regionalny Ośrodek Debaty Międzynarodowej, WMODN) i zaprezentowane w formie wystawy internetowej na stronach internetowych i Facebooku. Finał projektu stanowiły konferencja z udziałem nauczycieli koordynujących projekt i uczniów oraz wystawa wydrukowanych pocztówek na Zamku w Ostródzie. Wybrane prace uczniów można obejrzeć pod adresem: <http://www.zseh.pl/8-nowosci/710-wystawa-plakatow-z-okazji-100-rocznicy-plebiscytu-na-warmii-mazurach-i-powislu.html> [dostęp: 17.05.2021].

„Dobre praktyki w bibliotece szkolnej” – w aplikacji Microsoft Teams systematycznie umieszczane były różnego rodzaju porady i informacje dotyczące książek, a także linki do ciekawych stron. Uczniowie po otrzymaniu kodów umożliwiających wejście do zespołu, dobrowolnie i chętnie z nich skorzystali. Dzięki zmniejszeniu dystansu pomiędzy uczniem a bibliotekarzem – wynikającemu z braku oceniania

i przymusu, swobody działań – uczniowie mogli odpocząć od codziennego stresu. Pracę biblioteki szkolnej w czasie kształcenia na odległość zapoczątkowało utworzenie na platformie Microsoft Teams zespołu pod nazwą „Biblioteka” i zaproszenie do niego wszystkich uczniów, nauczycieli oraz pracowników szkoły, a następnie przesłanie poprzez dziennik elektroniczny kodów umożliwiających wejście do zespołu. Działalność ta miała charakter propagatorski i odbywała się w formie dyżurów online. Początkowo polegała na przekazywaniu informacji na temat zaleceń i środków ostrożności związanych z pandemią koronawirusa oraz na zamieszczaniu materiałów dotyczących ciekawych inicjatyw podejmowanych podczas kwarantanny. W miarę upływu czasu, stosownie do zmieniającej się sytuacji zmodyfikowano formę pracy biblioteki. W pracy zespołu pojawił się stały schemat, który określał kolejność zamieszczania informacji dla jej użytkowników. Na początek każdego dnia przedstawiano propozycje nowości czytelniczych, następnie pod hasłem „Kartka z kalendarza” przekazywano informacje dotyczące przypadających na dany dzień rocznic, świąt i ważnych wydarzeń. Zamieszczano ciekawostki ze świata książki i różnych dziedzin wiedzy – w formie linków do stron internetowych. Nauczyciel bibliotekarz zachęcał uczniów do wzięcia udziału w ogólnopolskich akcjach czytelniczych, takich jak: [#niezapominajobibliotece](#), [#zostanwdomuiczytaj](#) oraz publikowania „selfie z książką”. Dzięki pomocy zaprzyjaźnionej księgarni udostępniano uczniom e-booki i audiobooki z lekturami szkolnymi. Pod hasłem „Kartka z kalendarza” przypomniano o rozmaitych rocznicach – m.in. takich jak 100. rocznica urodzin Jana Pawła II, a także przypadających w tym czasie świątach: Dzień Matki, Dzień Bibliotekarza, Dzień Przyjaciela. Każdego dnia czytelnicy zdalnej biblioteki mieli możliwość czynnego uczestniczenia w jej funkcjonowaniu poprzez umieszczanie informacji, opinii, zdjęć, życzeń oraz rozmowę w formie czatu. W zespole pojawiały się również wzajemne pozdrowienia i muzyczne dedykacje. Informacje o wydarzeniach w bibliotece uczniowie otrzymywali poprzez dziennik elektroniczny. Na bieżąco pojawiały się też spontaniczne dyskusje dotyczące m.in. wspomnień z dzieciństwa, wycieczek szkolnych, a także wypowiedzi miłośników sztuki i zwierząt. Nie zabrakło tematów dotyczących marzeń i „powrotu do normalności”. Nauczyciele poszczególnych przedmiotów również chętnie uczestniczyli w życiu zdalnej biblioteki, umieszczając w jej przestrzeni informacje dla uczniów. Skłanianie uczniów do rozmowy na proponowane tematy miało służyć poprawie ich samopoczucia w trudnym dla wszystkich okresie izolacji, a także dodaniu im otuchy poprzez przywołanie miłych chwil z przeszłości oraz wzbudzaniu nadziei na „normalną” przyszłość. Uczniowie coraz chętniej odwiedzali bibliotekę i rozmawiali o swoich obawach związanych z powrotem do stacjonarnej nauki oraz sytuacjach codziennych. Okazało się, że biblioteka była dla nich nie tylko źródłem informacji, ale też miejscem azylu, gdzie można było znaleźć czas na zwykłą rozmowę, a także na odkrywanie samego siebie.

„Szkolna telewizja ZSEH TV” – kanał ZSEH TV stworzony na platformie YouTube powstał podczas nauki zdalnej z inicjatywy uczniów pierwszej klasy w zawodzie technik reklamy. Jego celem stało się promowanie szkoły oraz budowanie szkolnej społeczności, a także integracja uczniów za pośrednictwem portali społecznościowych. Opiekun grupy, który wspólnie z młodzieżą tworzył koncepcję kanału, dbał również o to, aby przekaz miał odpowiedni poziom i był zgodny z założeniami edukacyjnymi i wychowawczymi szkoły. Uczniowie współtworzący kanał zdobywali ogromne doświadczenie w budowaniu marki osobistej oraz *public relations*. Nabywali też kompetencji społecznych, współpracując w grupie. Poznawali techniczne zaplecze budowania przekazu audio-wizualnego. Te doświadczenia, nieocenione w pracy w reklamie, z pewnością wzmocnią ich pozycję na rynku pracy.

- Gabran W., *Vertigo*: https://www.youtube.com/channel/UCYVy1jl7Hkj_-zNiR2NUacQ [dostęp: 13.05.2021].

„Zdalny Dzień Otwarty Szkoły” – został zapoczątkowany założeniem grupy o nazwie „Dzień otwarty” na komunikatorze WhatsApp oraz zespołu pracującego za pośrednictwem aplikacji Microsoft Teams. Codzienna komunikacja grupy i cotygodniowe konferencje prowadzone metodą burzy mózgów obejmowały ustalenie planu działania. Grono nauczycielskie przygotowało krótki film prezentujący wizualne dokończenie zdania wygłoszonego przez dyrektora szkoły: „Społeczność II LO jest...”. Nauczyciele zobrazowali konkretny przymiotnik odnoszący się do społeczności liceum. Dzięki temu uczniowie zobaczyli społeczność szkolną w scenerii innej niż klasa szkolna. Uczniowie przygotowali dwa filmy: jeden stanowił zaproszenie do uczestnictwa w Dniu Otwartym online, a drugi pokazywał szkołę „od środka”, prezentował wypowiedzi uczniów na temat placówki i jej społeczności. 13 maja 2020 r. w godzinach popołudniowych pary uczniów z klas drugich prowadziły „pokój otwarty”, na żywo prezentując specyfikę swojego profilu. Obserwatorzy mogli zadawać pytania tak, jakby byli gośćmi dnia otwartego realizowanego stacjonarnie. Inni uczniowie również oglądali to wydarzenie, co świadczyło o dużym zaangażowaniu całej społeczności w życie szkoły i dowiodło, że – nawet podczas pandemii – szkolne życie nie sprowadza się tylko do lekcji online. Wirtualny pokój został zorganizowany także dla absolwentów. Zaangażowano ich w tworzenie materiału o szkole. Całe wydarzenie zostało nagrane. W nagraniu zawarto informacje przewodniczącego komisji rekrutacyjnej, który poinformował o szczegółach rekrutacji. Uczniowie szkół podstawowych mogli obejrzeć film, co z pewnością pomogło w podjęciu decyzji, jaką szkołę wybrać.

„Zdolni, Zdalni, Dwujęzyczni z B” – innowacja pedagogiczna obejmowała dwujęzyczne spotkania z książką oraz nauczanie metodą CLIL prowadzone dla klas siódmych i ósmych w czasie lekcji wychowania fizycznego, historii i WOS-u. Na zajęciach bibliotecznych rozwijano kompetencje językowe na poziomie komunikacyjnym, doskonalono

znajomość zagadnień gramatycznych, umiejętność czytania i pisania, poszerzano zasób słownictwa ogólnego i specjalistycznego. Innowacja polegała na wplataniu języka angielskiego w treść lekcji bibliotecznych, podczas których czytano książki po angielsku, a uczniowie poznawali nowe słownictwo. Zajęcia miały na celu promowanie języka angielskiego wśród uczniów, rozwijanie ich pasji i zainteresowań. Podczas zajęć uczniowie posługiwali się środkami językowymi przydatnymi w skutecznym komunikowaniu się w języku angielskim, ćwiczyli umiejętność rozumienia i reagowania na wypowiedzi. Klasy starsze wzbogacały słownictwo specjalistyczne z zakresu geometrii, geografii, biologii, astronomii, anatomii, turystyki. Zajęcia stanowiły okazję do samodzielnej pracy nad językiem: korzystania ze słownika, poprawiania błędów, prowadzenia notatek, zapamiętywania nowych wyrażen, lektury tekstów specjalistycznych. W nauczaniu online lekcje odbywały się na platformie Microsoft Teams. Podczas zajęć korzystano z materiałów tworzonych przez nauczycieli, serwisu YouTube, prezentacji multimedialnych, internetowego słownika obrazkowego oraz strony internetowej British Council. Nauczyciele udostępniali uczniom karty obrazowe oraz karty pracy. Na zajęciach nie zabrakło gier i zabaw interaktywnych. Uczniowie ćwiczyli wymowę słówek związanych z danym tematem, uczyli się piosenek w języku angielskim, przygotowywali także prace projektowe w programie Paint. W wyniku wdrożenia innowacji nastąpił wyraźny przyrost umiejętności językowych uczniów w zakresie posługiwania się językiem angielskim, wzrost ich pewności siebie, dały się zauważyć ich satysfakcja z pogłębiania znajomości języka, a także rozwój kreatywności oraz doskonalenie pracy zespołowej. Na lekcjach historii uczniowie poszerzali swoją wiedzę oraz poznawali słownictwo dotyczące najważniejszych wydarzeń od XIX do XXI wieku. Korzystali z autorskich materiałów nauczyciela: prezentacji i kart pracy, oglądali filmiki w języku angielskim oraz grali w gry edukacyjne. W trakcie nauczania zdalnego powyższe metody nie uległy zmianie, umożliwiając uczniom dalsze rozwijanie kompetencji językowych. Zajęcia WOS-u realizowano z wykorzystaniem materiałów własnych nauczyciela. Uczniowie poznawali na nich specjalistyczne słownictwo oraz posługiwali się angielskim słownictwem z takich obszarów jak: człowiek w społeczeństwie, grupy społeczne, komunikacja i autoprezentacja, życie rodzinne, ekonomia na co dzień, katalog praw człowieka, władze samorządowe, ustroje polityczne, władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza.

„Susza nas rusza” – projekt edukacyjny został zrealizowany w ramach funkcjonowania Szkolnej Rady Wolontariatu w celu promowania działań ekologicznych sprzyjających powstrzymaniu degradacji środowiska. Grupa aktywistów z różnych klas podzieliła się swoimi pomysłami na to, w jaki sposób można zwalczać skutki suszy. Propozycje zostały udostępnione członkom zespołu w aplikacji Microsoft Teams, za pośrednictwem której odbywały się nasze spotkania online. Ochotnicy nakręcili filmik, który zamieszczono na szkolnym Facebooku. Wyjaśniono w nim, jak poważnym problemem jest

susza w naszym kraju. Zaprezentowano, w jaki sposób we własnych domach można oszczędzać wodę i racjonalnie ją wykorzystywać. Założeniem projektu było zaangażowanie jak największej liczby osób w działania ekologiczne.

„Strategia zdalnego nauczania w zakresie zarządzania placówką” – realizacja dotyczyła organizacji zdalnego nauczania z punktu widzenia dyrektora i podejmowanych przez niego działań, które zostały zapoczątkowane powołaniem doradczego zespołu nauczycieli do spraw zdalnego nauczania (w jego skład weszli: informatyk, pedagog szkolny, nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej i klas IV–VIII). Rolą zespołu była pomoc organizacyjna, techniczna i doradztwo dla członków społeczności szkolnej, a także komunikowanie bieżących problemów uczniów. Wychowawcy monitorowali potrzeby uczniów. Części z nich szkoła wypożyczyła sprzęt komputerowy. Plan lekcji został dostosowany do potrzeb kształcenia na odległość oraz zasad bezpieczeństwa i higieny, po czym ustalono z uczniami schemat działania, aby mogli łatwo zorientować się, jakie materiały i gdzie publikują dla nich nauczyciele. Podjęto decyzję o pracy na platformie Google Classroom z wykorzystaniem pakietu narzędzi takich jak: Dysk, Meet oraz Kalendarz. Punktem wyjścia był dziennik elektroniczny, w którym nauczyciele – w temacie lekcji lub w pracy domowej – wskazywali, jakie treści będą realizowane, co należy przygotować i za pomocą jakiego komunikatora będzie prowadzona dana lekcja. Dzieci wymagające pomocy zostały otoczone opieką zarówno pod względem wychowawczym czy dydaktycznym, jak i technicznym. Dyrektor sprawował nadzór pedagogiczny, obserwując wybrane aspekty pracy nauczycieli zgodnie z ustalonymi kryteriami kontroli i wspomagania, dzięki uczestnictwu w zajęciach prowadzonych przez nauczycieli na platformie. Ustalono kanały komunikacji między członkami rady pedagogicznej, wybrano sposób podejmowania uchwał i wydawania opinii. Do tego celu wykorzystywano pocztę e-mail, komunikatory społecznościowe oraz telefony. Rodzice byli informowani o najistotniejszych kwestiach dotyczących działania szkoły poprzez szkolną stronę internetową, natomiast w sprawach bieżących zwracali się do wychowawcy lub pedagoga. Dzięki ustaleniu zasad komunikacji udało się płynnie przejść do kształcenia na odległość. Nowe rozwiązania nauczyciele zaczęli wprowadzać stopniowo, aby przyzwyczaić do nich swoich uczniów. Monitorowano aktywność uczniów podczas zdalnych lekcji i w razie sytuacji kryzysowych rozwiązywano problemy, mobilizowano uczniów, konsultowano sprawy wychowawcze z rodzicami.

„Metodologia i dydaktyka nauczania w czasie pandemii” – prowadzenie działań wymagało odpowiedniego wyposażenia stanowisk nauczycieli obejmującego: laptop z kamerą i mikrofonem lub komputer stacjonarny; skaner A4; smartfon; pendrive; oprogramowanie: Microsoft Office 365, Canva, Padlet, SketchUp, MindMaping, aplikacje Google itd. Każdy z nauczycieli miał zapewniony dostęp do internetu; dla wszystkich zostały założone konta w domenie szkolnej. Stanowisko ucznia określono jako wyposażone

w telefon/smartfon oraz stacjonarny komputer i dostęp do internetu; aplikacje Microsoft Teams na obu nośnikach. Dla wszystkich uczniów utworzono konta na platformie Gmail – wszystkie adresy stworzono zgodnie ze wzorem: imie.nazwisko@gmail.com. Umożliwiło to przesyłanie informacji jednocześnie do całej klasy jeszcze przed założeniem platformy oraz korzystanie z aplikacji dostępnych w G Suite Classroom, tj. Dysk Google lub blog. Dzięki zdalnej pracy w tym systemie uczniowie nabyli nowych kompetencji, poprawiła się też jakość przekazywanych przez nich danych. Zajęcia lekcyjne przebiegały specyficznie: każda klasa miała wskazany jeden dzień w tygodniu. W zależności od potrzeb, poziomu klasy, ilości zajęć w planie tygodniowym oraz zasobów sprzętowych uczniów i możliwości kontaktu nauczyciel wyznaczał spotkania do 6 godzin na klasę lub grupę. Projektowa (modułowa) metoda zajęć zapewniała realizację treści z zakresu przedmiotów zawodowych wymaganych w danej klasie. Prowadzono także konsultacje trwające od 30 minut do 1 godziny na ucznia – jeśli była taka potrzeba. Zajęcia nagrywano i udostępniano przez Stream na czacie grupy. Na zajęciach wykorzystywano aplikacje online – uczniowie mogli pracować w grupie, uzupełniać treści zadań, aktywnie współtworzyć lub rozwiązywać zadania w aplikacjach MindMapping lub Canva, korzystać z zasobów zamieszczanych na Padlecie, OneDrive lub Dysku Google, a także wykorzystywać tablice interaktywne, udostępniając swoje ekrany. Zdalnie wykonywali zadania domowe, sprawdziany i testy, korzystając z Microsoft Forms i Notesu. Opracowywali prezentacje przebiegu różnych prac, wykorzystując aplikację Canva. Wszyscy komunikowali się wyłącznie za pomocą aplikacji Microsoft Teams. Programowe zajęcia zakończono 2 tygodnie przed wystawieniem ocen proponowanych, by poświęcić pozostały czas na konsultacje indywidualne i próbne egzaminy. Każdy uczeń zyskał w ten sposób możliwość otrzymania informacji zwrotnej i niezbędnego wsparcia. Podczas nauki online weryfikacji zostały poddane umiejętności wszystkich uczniów w zakresie obsługi platformy, aplikacji i programów. Nabyli oni nowych kompetencji IT. Uczniowie, którzy przejawiali problemy w relacjach z kolegami podczas tradycyjnej nauki, na zajęciach online bardzo dobrze sobie radzili. Uczniowie, którzy z przyczyn niezależnych od nich musieli podjąć pracę, mogli korzystać z nagranych lekcji oraz kontaktować się z nauczycielami o dogodnej porze w wyznaczone dni.

„Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne” – w warunkach zdalnej edukacji zorganizowano dyżury telefoniczne specjalistów, prowadzono terapię indywidualną i grupową z wykorzystaniem platformy Microsoft Teams, a także udzielano porad za pośrednictwem Skype’a, poczty e-mail, czy też umożliwiając kontakt mailowy z poszczególnymi specjalistami. Na stronie internetowej poradni psychologiczno-pedagogicznej upowszechniano wiadomości z zakresu psychologii, pedagogiki, i logopedii przeznaczone dla rodziców oraz dzieci.

Podsumowanie

Konieczność realizacji kształcenia na odległość spowodowała szerokie spektrum działań, które były podejmowane w roku szkolnym 2019/2020 oraz 2020/2021 przez dyrektorów placówek oświatowych, kadrę pedagogiczną, rodziców i dzieci/uczniów. Podsumowując aktywność wszystkich osób zaangażowanych w realizację zdalnego nauczania, należy zwrócić uwagę na inicjatywy w obrębie organizacji pracy, wyposażanie uczniów i nauczycieli w sprzęt niezbędny do uczestnictwa w zajęciach i ich prowadzenia, kształcenie umiejętności, jakie okazały się konieczne do obsługi narzędzi elektronicznych, a także dostosowanie warunków oraz organizacji czasu pracy.

Dobrze zaplanowana edukacja zdalna pozwoliła zauważyć efekty podejmowanych działań, m.in. takie jak:

- rozbudzenie zainteresowania dzieci i uczniów nowymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- zadowolenie dzieci i rodziców, ograniczenie lęku przed ponownym przyjściem do przedszkola, powrotem do szkoły – niwelowanie trudności adaptacyjnych;
- zaangażowanie uczniów w realizowanie aktywności podczas lekcji online;
- wzrost poziomu kompetencji, koniecznych podczas wykorzystywania przez uczniów narzędzi elektronicznych w toku pracy zdalnej;
- poszerzenie wiedzy i umiejętności w zakresie realizacji podstawy programowej oraz stosowania nowych rozwiązań interaktywnych w edukacji;
- wzrost kreatywności nauczycieli w wyszukiwaniu nowatorskich aplikacji, informacji, zadań i w tworzeniu innowacyjnych materiałów edukacyjnych;
- umiejętność modyfikowania metod i narzędzi oraz właściwego ich doboru do realizowanych tematów zajęć online;
- dobór materiałów dostosowanych pod względem dostępności dla wszystkich uczniów, w myśl zasady projektowania uniwersalnego w edukacji;
- organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej i wsparcia specjalistycznego w toku zajęć indywidualnych;
- dbanie o higienę pracy i czas zajęć dostosowany do indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów;
- dbanie o dzieci/uczniów i ich rodziców poprzez organizowanie konsultacji i rozmów w celu oswojenia z rzeczywistością edukacyjną w czasie pandemii; zainteresowanie nauczycieli i wychowawców trudnościami i problemami młodzieży;
- integracja zespołów dzieci/uczniów, nauczycieli i pracowników placówek edukacyjnych oraz udzielanie sobie wzajemnego wsparcia w czasie pracy zdalnej przez członków lokalnych społeczności edukacyjnych.

Doświadczenia zdobyte podczas pracy zdalnej uświadomiły nam, że w edukacji nie ma rzeczy niemożliwych. Każdy z nas uczy się przez całe życie i powinien nadążać za nowościami technologicznymi, dzięki którym innowacyjne metody działania mogą być wykorzystywane w codziennej pracy. Czas zdalnej edukacji pokazał nam, jak wiele już osiągnęliśmy w zakresie kształcenia na odległość, jakie mamy umiejętności i wiedzę, a ile jeszcze trzeba się nauczyć, by z satysfakcją podejmować kolejne działania, gdy okażą się one niezbędne.

Należy pogratulować wszystkim tym, którzy chcieli zgłębiać tajniki zdalnego nauczania i motywować innych do podjęcia działań w zakresie doskonalenia własnych kompetencji.

Literatura

1. Kubiak M.J., (2000), *Szkoła, Internet, Intranet. Wirtualna edukacja*, Warszawa: Wydawnictwo MIKOM.
2. Monarcha-Matlak A., (2017), *Pojęcie komunikacji elektronicznej w doktrynie i aktach prawnych*, „Lingwistyka Stosowana”, 24(4)2017, s. 139–148.
3. Wilczyńska W., (2002), *Słowniczek najważniejszych pojęć dotyczących autonomizacji* [w:] W. Wilczyńska (red.), *Autonomizacja w dydaktyce języków obcych. Doskonalenie się w komunikacji ustnej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Netografia

Środki komunikacji elektronicznej na stronie ePodręcznik: https://epodrecznik.mc.gov.pl/mediawiki/index.php?title=%C5%9Arodki_komunikacji_elektronicznej [dostęp: 29.03.2021.].

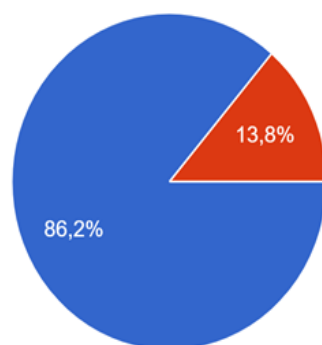
Akty prawne

1. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19* (Dz.U. z 2020 r., poz. 410).
2. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19* (Dz.U. z 2020 r., poz. 493).

Dane empiryczne

Wykres 1. Tematyka zajęć

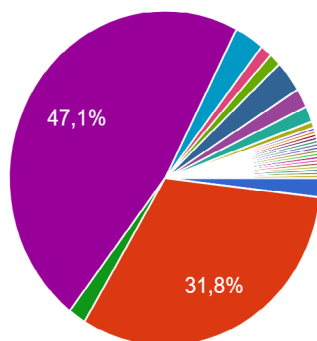
Tematyka
327 odpowiedzi

- Kształcenie zdalne (w tym kształcenie specjalne), ze szczególnym uwzględnieniem pracy z klasą zróżnicowaną
- Wsparcia psychologiczno-pedagogicznego

Wykres 2. Typ i rodzaj szkoły/przedszkola/placówki/podmiotu

Typ i rodzaj szkoły/przedszkola/placówki/podmiotu
327 odpowiedzi

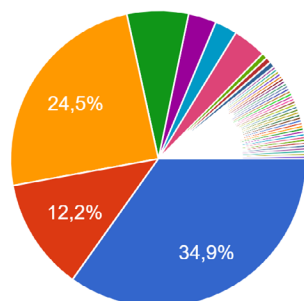

- Przedszkole integracyjne
- Przedszkole ogólnodostępne
- Przedszkole specjalne
- Szkoła integracyjna
- Szkoła ogólnodostępna
- Szkoła specjalna
- Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy
- Młodzieżowy ośrodek socjoterapii

▲ 1/4 ▼

Wykres 3. Etap edukacyjny

Etap edukacyjny
327 odpowiedzi

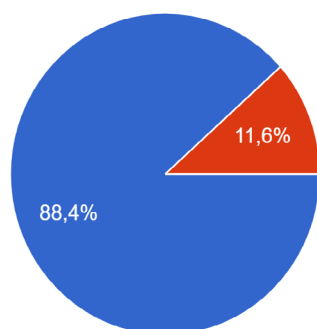

- Przedszkole
- Szkoła podstawowa klasy I-III
- Szkoła podstawowa klasy IV-VIII
- Liceum ogólnokształcące
- Technikum
- Szkoła branżowa
- Nie dotyczy
- Szkoła podstawowa klasy I-VIII

▲ 1/6 ▼

Wykres 4. Status szkoły/placówki/podmiotu

Status szkoły/placówki/podmiotu
327 odpowiedzi

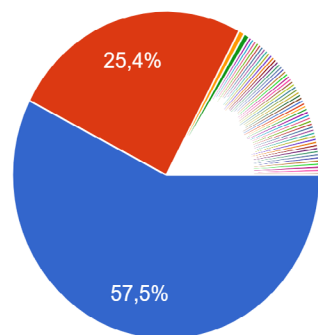

- Publiczna
- Niepubliczna

Wykres 5. Działania objęte dobrą praktyką

Działania objęte dobrą praktyką

327 odpowiedzi

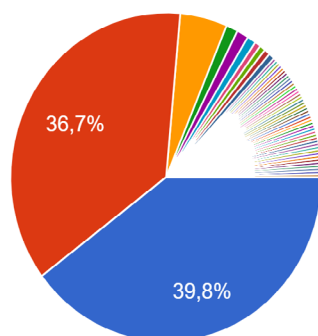
- Lekcyjne
- Pozalekcyjne
- konkurs
- wsparcie edukacyjno-wychowawcze w...
- SAMORZĄD UCZNIOWSKI ORAZ LE...
- rewalidacyjne
- Materiały dotyczą zajęć i terapii z dzie...
- Działania na terenie placówki i zdalne

▲ 1/7 ▼

Wykres 6. Zasięg dobrej praktyki

Zasięg dobrej praktyki

327 odpowiedzi

- Cała szkoła
- Wybrane klasy
- Grupy międzyklasowe
- całe przedszkole
- wszyscy zainteresowani
- grupa przedszkolna
- cała Polska
- narzędzie ogólnodostępne w internecie

▲ 1/7 ▼

Ośrodek Rozwoju Edukacji
00-478 Warszawa, Aleje Ujazdowskie 28

www.ore.edu.pl